

„ვითარცა იტყვს ტიმეო“ პეტრიწთან
“As Timaeus says” in Petritsi

ლელა ალექსიძე
Lela Alexidze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარული ფაკულტეტი
Faculty of Humanities
ფილოსოფიის ინსტიტუტი
Institute of Philosophy

საკვანძო სიტყვები: ერთი, ნამდვილი არსი, გონება, დემიურგი.
Keywords: one, true being, intellect, Demiurge.

იოანე პეტრიწი პროკლეს „თეოლოგიის საფუძვლებზე“ კომენტარში ახსენებს და განიხილავს არა მხოლოდ იმ საკითხებს, რომლებიც პროკლეს ამ ნაშრომის თემას წარმოადგენს, არამედ ეხება იმ პრობლემებსაც, რომლებიც სხვა ძვლებერძნულ ფილოსოფიურ ტექსტებშია გადმოცემული. პლატონის „ტიმაიოსი“ მის სხვა დიალოგებთან ერთად არსებითია პეტრიწისთვის პროკლეს ფილოსოფიის განმარტებისას.

ჩვენი მიზანია, განვიხილოთ პეტრიწის შეხედულება ხილული სამყაროს შემოქმედზე, ანუ პლატონის „ტიმაიოსის“ დემიურგზე. პეტრიწის კომენტარში მას, შეიძლება ითქვას, ორგვარი ფუნქცია აქვს. პეტრიწი არ მსჯელობს დემიურგის შესახებ ისე ვრცლად, როგორც, მაგალითად, ე.წ. „ნამდვილმყოფის“ (ჭეშმარიტი არსის), სულის, გონების, ჰენადების, საზღვრისა და უსაზღვრობის, ან ყველაზე მნიშვნელოვანის - უზენაესი („უზადო“) ერთის შესახებ. დემიურგი პეტრიწის კომენტარში არის ხელოვანი-შემოქმედი, ღმერთი, რომელიც სახეს ანიჭებს ხილულ სამყაროს. ზოგ შემთხვევაში, დემიურგი პეტრიწთან თითქოს (ანუ საკმაოდ ბუნდოვნად და არა ცხადად) გაიგივებულია უმაღლეს ერთთან; უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, ზოგჯერ თავად უზენაესი ერთი იძენს პეტრიწთან პიროვნული ღმერთისა და დემიურგის მახასიათებლებს. პეტრიწის მიერ გადმოცემულ ონტოლოგიურ იერარქიაში „ნამდვილმყოფს“ (ანუ პირველ არსს, გონებათა მამას, გონებათა ერთობლიობას) განსაკუთრებული როლი ეკისრება: ის არის პირველსაწყისი ყველა არსისა და ფორმის („გუარის“) - ანუ ყველაფრისა, გარდა უფორმო მატერიის. როგორც ჩანს, პეტრიწისთვის „ნამდვილმყოფი“, რომელსაც ის რეგულარულად ახსენებს, უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე დემიურგი. „ნამდვილმყოფი“ პეტრიწისთვის იგივეა, რაც პლატონის „ტიმაიოსის“ კოსმოსის იდეალური პარადიგმა: ის არის უმაღლესი გონითი გონება (შეესაბამება ბერძნ. *nous noētos*-ს), მაშინ როდესაც დემიურგი, შეიძლება დავასკვნათ, რომ შეესატყვისება „გონიერ გონებას“ (შეესაბამება ბერძნ. *nous noeros*-ს). ამგვარად, პეტრიწის კომენტარში უზენაესი ერთისა და დემიურგის, როგორც მთელი კოსმოსის შემოქმედის, თვისებები, ერთი მხრივ, სავარაუდოდ, იდენტურია, ხოლო, მეორე მხრივ, დემიურგი წარმოადგენს გონების უფრო „დაბალ“ დონეს, ვიდრე „ნამდვილმყოფი“;

ხშირად ის არც არის ნახსენები იქ, სადაც პეტრიწის მკითხველი, კონტექსტიდან გამომდინარე, მის ხსენებას ელის.

როგორ შეიძლება ამ გაორების ახსნა? ვფიქრობ, პეტრიწისთვის არ იქნებოდა ადვილი, პროკლეს ონტოლოგიის განმარტებისას შესაფერისი ადვილი მოეძებნა ხილული სამყაროს შემოქმედის მეტ-ნაკლებად პიროვნული ხასიათისთვის, ხოლო, მეორე მხრივ, სხვა პლატონიკოსთა მსგავსად და არისტოტელიკოსთა სანინალმდევოდ, მას სურდა, დაეცვა დემიურგიული/შემოქმედებითი მიზეზის მნიშვნელობა სამყაროს ზე-დროული ქმნადობის სისტემაში. არსებითია ისიც, რომ პეტრიწი ქრისტიანი იყო და თავისი კომენტარი მან ქრისტიანი მკითხველისთვის დაწერა. შესაძლოა, ეს იყო მიზეზი, რომ უმაღლესი ერთი და დემიურგი მის კომენტარში თითქმის იდენტურად ხასიათდებიან, თუმცა პეტრიწი ამას ძალიან ბუნდოვნად გამოხატავს. სხვა მხრივ, საზოგადოდ, პეტრიწი პროკლეს ფილოსოფიის ადეკვატური კომენტატორი იყო: პეტრიწის კომენტარში, ისევე როგორც პროკლესთან, დემიურგიული/შემოქმედებითი მიზეზი, მამობრივ მიზეზთან შედარებით, უფრო დაბალ საფეხურზეა მიზეზობრიობის იერარქიულ ჯაჭვში. შესაბამისად, თუ უზენაესი ერთი გაიგივებულია მამობრივ მიზეზთან, ხოლო დემიურგი დემიურგიულ/შემოქმედებით მიზეზთან, მაშინ ეს უკანასკნელი, ცხადია, უზენაეს ერთთან შედარებით დაბალ საფეხურს უნდა იკავებდეს. ნებისმიერ შემთხვევაში, რა როლი და მახასიათებელიც არ უნდა ენიჭებოდეს პლატონის დემიურგს პეტრიწის ფილოსოფიაში, ის ვერ შეედრება განსაკუთრებულ მნიშვნელობასა და გაცილებით უფრო მეტად განსაზღვრულ დახასიათებას ნამდვილი არსისა (ანუ „ტიმაიოსის“ კოსმოსის პარადიგმის), რომელიც ამ უკანასკნელს პეტრიწის ონტოლოგიურ სისტემაში ეძლევა.

In the commentary on Proclus' *Elements of Theology* Ioane Petritsi mentions and discusses not only the issues which are a subject of Proclus' *Elements*, but also those which are set forth in other ancient Greek philosophical treatises. Plato's *Timaeus*, along with his other dialogues, is important for Petritsi for commenting on Proclus' philosophy.

The aim of this paper is to analyze Petritsi's point of view on the creator of the visible world, i.e. the Demiurge of Plato's *Timaeus*. The

Demiurge of Plato's *Timaeus* has an ambiguous role in Petritsi's commentary. Petritsi does not analyze his figure as thoroughly as the true being, soul, intellect, Henads, limit and infinity, or the most important one – the supreme One. In Petritsi's commentary the Demiurge is a craftsman, God, who forms the visible world, although in some cases he is almost (i.e. quite vaguely and not clearly) identified with the Supreme One. Or, to put it more precisely, it is the Supreme One who receives in rare cases the features of a personal God and Demiurge. However, in the ontological hierarchy exposed by Petritsi, the true being (i.e. the first being, the father of intellects, the totality of intellects) plays a crucial role as the prime principle of all kinds of beings and forms, i.e. of everything except formless matter. Obviously, the true Being is much more important to Petritsi than the Demiurge, as he mentions the former regularly. The true Being is for Petritsi the paradigm of Plato's *Timaeus* and the Supreme Intelligible Intellect (*nous noētos*), while the Demiurge, as we can conclude, plays a role of an Intellectual Intellect (*nous noe-ros*). Thus, in Petritsi's commentary, on the one hand, the features of the supreme One and the Demiurge as producers of the whole universe are in certain cases virtually identical; though, on the other hand, the Demiurge represents a lower level of intellect than the true Being and in many cases, he is absent where a reader of Petritsi's commentary, following the context, expects his presence.

How can we explain this ambiguity? I suppose that for Petritsi, interpreting Proclus' ontology, it was difficult, on the one hand, to find an adequate place for the more or less personal character of the begetter of the visible world while, on the other hand, like other Platonists and against Aristotelians, he wanted to preserve the role of the demiurgic-/creative cause in the mechanism of the non-temporal formation of the universe. Last but not least, Petritsi was a Christian, and he wrote his commentary on Proclus for Christian readers. This was probably a reason why in some cases the supreme One and the Demiurge received almost identical characteristics, although Petritsi expressed this very vaguely. However, in general, Petritsi was an adequate commentator of Proclus' philosophy: in Petritsi's opinion, as in Proclus, the demiurgic/creative cause occupies a lower level than the paternal cause in the hierarchical chain of causality. Therefore, if the supreme One is to be identified with the paternal cause and the Demiurge with the demiurgic/creative cause,

then the Demiurge must be placed lower than the supreme One. Anyway, whatever might be the role and character of Plato's Demiurge in Petritsi's philosophy, it cannot be compared with the immense importance and much more definite characteristic that the true being (i.e. the paradigm of cosmos in *Timaeus*) has in Petritsi's ontological system.